

УДК [329.73ОУН(477.8):355.413-21]"1941/1951"
DOI: 10.33402/nd.2023-11-175-194

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

*доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка
доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної,
кадрової роботи та оборонного планування
Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>
ResearcherID: H-4431-2017 (<http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>)
Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>
e-mail: vilnickiy@gmail.com*

Ярослав АНТОНЮК

*доктор історичних наук
співробітник Галузевого державного архіву Служби безпеки України
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9419-5990>
e-mail: historyvolyn@gmail.com*

МІСЬКІ БОЇВКИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ОУН (1941–1951): СТВОРЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

На основі невідомих і маловідомих матеріалів розкрито особливості функціонування міських боївок СБ. Встановлено, що в багатьох охоплених мережею ОУН теренах перші боївки почали створювати восени 1941 р. як силовий засіб протидії місцевих проводів німецькій і радянській агентурам. Виокремлено основні завдання, які ставили перед ними в перші роки діяльності (розвідка, зрідка диверсійно-терористичні операції). Зазначено, що водночас з наближенням фронту та в умовах радянської дійсності дії СБ у містах ставали активнішими, а завдання розширювалися.

Окремо зацентровано увагу на одному з найважливіших напрямів бойової роботи СБ у містах – ліквідації радянського активу. Представлено поодинокі спроби проводити масові теракти проти партійних чиновників та мінування адміністративних об'єктів. Розкриті особливості підготовки та реалізації основних збройних акцій (підбір виконавців, етапи підготовки, безпосереднє виконання). На конкретних прикладах показано ефективність діяльності таких боївок СБ. Водночас зазначено, що діяльність кожної із них стала практичною демонстрацією неспроможності органів МДБ–МВС захистити своїх прибічників. Показано територіальні особливості функціонування міських боївок СБ (розміру населеного пункту, кількості українців, їхньої національної свідомості, розвитку місцевої мережі ОУН тощо).

З'ясовано, що в 1946 р. міські організації ОУН почали ліквідуватися, хоча сама бойова робота СБ посилювалася, а у важливих містах продовжували існувати спецбоївки

для проведення акцій. Наголошено і на практичному значенні вивчення цього питання в умовах сучасної російсько-української війни й окупації ворогом значної території України для пошуку різних форм боротьби з окупантами та колаборантами.

Ключові слова: ОУН, СБ, міські боївки, Західна Україна.

На сучасному етапі розвитку українська нація вкотре проходить випробування війною з російськими загарбниками. Це активізувало потребу вивчення нашої історії, пошуку паралелей та ефективних моделей боротьби за державність. Однією із зазначених тем є діяльність боївок Служби безпеки Організації українських націоналістів (СБ ОУН) в умовах міста. Здобутий цією підпільною спецслужбою практичний досвід, частково можна використовувати й нині на тимчасово окупованих територіях. Водночас ґрунтовний аналіз роботи есбів дасть можливість переосмислити історичні події, які впродовж багатьох років цілеспрямовано фальсифікувала радянська, а згодом російська пропаганда.

Питання функціонування міських боївок СБ ОУН епізодично розглядали в узагальнювальних працях Анатолій Кентій (Кентій, 1998, 1999а, 1999б), Юрій Киричук (Киричук, 2003), Іван Патриляк (Патриляк, 2012). Набагато ширше ця проблема відображена у працях Ярослава Антонюка (Антонюка, 2022), Дмитра Веденєєва і Геннадія Биструхіна (Веденєєв, Биструхін, 2006а, 2006б, 2006с, 2007), Василя Ільницького (Ільницький, 2009, 2016), Михайла Романюка (Романюк, 2016). Зрозуміти засадничі принципи існування та особливості діяльності СБ ОУН суттєво допоможе збірник документів і матеріалів, який упорядкували Олександр Лисенко й Іван Патриляк (Лисенко, Патриляк, 2003). Однак окремого дослідження, де були б розкриті різні аспекти діяльності міських боївок СБ, немає. Частково заповнити цю лаку має на меті це дослідження.

Перші міські боївки СБ створено восени 1941 р. на багатьох, охоплених мережею ОУН, теренах як силовий засіб протидії місцевих проводів німецькій і радянській агентурам. Референт пропаганди Нижньодніпровського районного проводу ОУН Микола Самійленко («Лисий») згадував, що боївка СБ Єфима Макаренка («Петра») наприкінці 1941 р. убила у Дніпропетровську чотирьох агентів СД (Sicherheitsdienst Reichsführer-SS (SD) – служби безпеки) на чолі з місцевим жителем Федуловим (ім'я не встановлено). Їхні тіла закопали у тереконі шлаку в районі «Боржом» (Спогади, 2018). При Запорізькій обласній ексекутиві ОУН Дніпропетровську референтуру СБ і боївку на початку 1942 р. створив Борис Крицан («Криця») (Щур, 2018). За кілька місяців уже діяли окружні СБ – Дніпродзержинська та Криворізька, а також міська на чолі з Петром Кузьмиком («Богданом») (ГДА СБУ-1, арк. 188; ГДА СБУ-5, арк. 12). Влітку 1943 р. референт СБ Південного крайового проводу ОУН Ярослав Петrenchко («Грабович») створив боївку, яка базувалася у передмісті Дніпропетровська, – «Стальміст» (Архів-1, арк. 221). У Мелітополі діяла диверсійно-терористична боївка під керівництвом Володимира Хабалика (Щур, 2006, с. 162). Боївка СБ Кам'янець-Подільської округи стратила, переважно в місті, впродовж вересня 1942 р. – червня 1943 р. 21 особу, запідозрену у видачі гестапівцям оунівців (Архів-4, арк. 28).

На початкових етапах головним завданням міських референтур СБ була розвідка. Натомість диверсійно-терористичні операції здійснювали у виняткових випадках. Зокрема, про це свідчив заступник референта СБ м. Теревовля Яків Галанджій («Албанець») (Архів-7, арк. 88–89). Одним із таких випадків стало виконання вироків Револьюційного суду. Співробітники референти СБ Галицької крайової ексекутиви ОУН

у вересні 1942 р. довели, що завідувач майстерні шкіряних виробів у м. Станиславові Наконечний (ім'я не встановлено) привласнив значну частину майна підпілля. Оскільки звинувачений відмовився з'явитися на суд, його застрелили на одній із вулиць (ГДА СБУ-13, арк. 30).

Проте головною ділянкою диверсійно-терористичної роботи в містах залишалася німецька агентура. На початку 1943 р. есбісти встановили, що референт пропаганди Одеської округи ОУН Іван Щавель («Борис») був агентом сигуранци. За це його відрахували з організації та заочно засудили до страти, однак виконати вирок не вдалося через відсутність у місцевій боївки СБ (Архів-2, арк. 19–20). Улітку 1943 р. референтура СБ крайового проводу Східноукраїнських земель заарештувала та стратила керівника Київського обласного проводу ОУН, який співпрацював із гестапо (Архів-1, арк. 212). У той же період боївка СБ Миколаївського обласного проводу ОУН важко поранила на вулиці гестапівського агента Бойка (ім'я не встановлено) (ГДА СБУ-22, арк. 119, 139).

Восени 1943 р. есбісти заарештували мешканця м. Скала-Подільська Тернопільської обл., якого підозрювали в агентурній роботі на німців. За результатами слідства його засудили до розстрілу (ГДА СБУ-16, арк. 68–69).

Не становили для СБ виняток священники, які працювали німецькими інформаторами. Найрезонанснішою подією став арешт співробітниками СБ у м. Володимир Волинської обл. єпископа Мануїла (Михайла Тарнавського) (ГДА СБУ-31, арк. 12). За результатами цієї справи видали спеціальну листівку – «За зраду – смерть!» (Смолій, 2002, с. 677). У ній зазначено, що єпископ – давній агент органів Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС), а згодом і гестапо (ГДА СБУ-30, арк. 78). Наслідком його роботи став арешт багатьох підпільників ОУН (Вовк, Павленко, 1999, с. 80; Смирнов, 2018, с. 68). Під час допитів єпископ зізнався у злочинах і 11 вересня 1943 р. його засудив Революційний трибунал до страти (Вовк та ін., 1995, с. 106–107). Згідно зі спогадами Григорія Стецюка, його розстріляли (Стецюк, 1988, с. 69).

Із наближенням фронту дії СБ у містах ставали сміливішими й рішучішими. Наприкінці листопада 1943 р. боївка СБ Заліщицького повітового проводу ОУН здійснила напад на ресторан у м. Товсте Тернопільської обл., де відпочивали німецькі офіцери (Архів-5, арк. 131; ГДА СБУ-23, арк. 23). На початку грудня 1943 р. районна боївка СБ ліквідувала в м. Турійськ Волинської обл. три польські сім'ї, звинувачені в агентурній роботі на німців. Смертний вирок виконав окружний комендант боївок СБ Федір Шабатура («Шука») (ГДА СБУ-20, арк. 79). У ніч на 3 грудня 1943 р. есбісти реквізували в м. Шацьк Волинської обл. аптеку для потреб повстанського шпиталю (Ковальчук, 2006, с. 230).

З ослабленням німецьких гарнізонів боївки СБ наважувалися нападати на окремі містечка. Головним завданням цих акцій було поповнення матеріальних ресурсів (ДАРО-1, арк. 271). 17 січня 1944 р. підрайонна боївка СБ і підрозділ УПА (Української повстанської армії) здійснили напад на м. Острог Рівненської обл., де заволоділи складом палива та мотоциклів (ДАРО-2, арк. 166). У цей же період боївка СБ Почаївського р-ну ОУН захопила у Кремінці Тернопільської обл. друкарню (Архів-6, арк. 123). На початку лютого 1944 р. здійснила напад на транспортну контору в Миколаєві, де забрала пару кращих коней із тачанкою (ГДА СБУ-21, арк. 27).

Після встановлення радянської влади напади боївок СБ на міста і містечка продовжувалися, переважно спільно з підрозділами УПА. Один із них відбувся вночі на 21 грудня 1944 р. на райцентр Овадне Волинської обл. (ДАВО, арк. 13). На

Станіславщині (тепер – Івано-Франківщині) лише впродовж 1944 р. підпілля ОУН та УПА здійснило 27 нападів на райцентри (ГДА СБУ-18, арк. 212). Такі операції продовжувалися до весни 1945 р. У лютому об'єднані боївки СБ провели диверсійну акцію на райцентр Верба Волинської обл. (ГДА СБУ-15, арк. 169). У ніч на 27 квітня 1945 р. кілька боївок СБ і підрозділ УПА здійснили напад на райцентр Пониковиця Львівської обл. (ГДА СБУ-49, арк. 130). Окружна боївка СБ «Вишні» в 1945 р. несподівано з'явилася на машинно-тракторній станції у м. Янів (сmt Івано-Франкове) Львівської обл. – підпалила гаражі, майстерні та пошкодила три трактори (ГДА СБУ-53, арк. 86).

Інструкція для СБ від 28 травня 1945 р. зобов'язувала провести «відплатні акції» (напади) на районні центри у відповідь на депортацію населення. Їхніми цілями були: а) звільнення арештованих учасників ОУН та УПА; б) знищення документів; в) ліквідація ворожого керівництва; г) здобуття зброї, боєприпасів і матеріальних засобів; д) засідки на каральні загони з райцентрів (ГДА СБУ-26, арк. 95). Окрім того, напади на міста та містечка мали важливе пропагандивне значення. Вночі 19 листопада 1944 р. боївка СБ розстріляла в м. Добромиль Дрогобицької обл. (тепер – Львівської) начальника пожежної команди Плятницького (ім'я не встановлено), який брав участь у виселенні сімей оунівців (ГДА СБУ-2, арк. 4). Успішна диверсійна акція 17 жовтня 1944 р. боївки СБ на м. Ланівці Тернопільської обл. неабияк вплинула на місцеве населення: окремі представники заявляли, що СБ працює краще, ніж НКВС, хоча остатній сильніший за гестапо (ГДА СБУ-56, арк. 300). Робітник електроцеху заводу № 2 м. Дрогобич поляк Пасікевич (Pasikiewicz, ім'я не встановлено) весною 1945 р. стверджував: «В усіх районах області господарями становища є бандерівці...» (ГДА СБУ-35, арк. 8).

Важливим напрямом бойової роботи СБ у містах була ліквідація радянського активу та керівництва, яку намагалися приурочувати до партійних свят (ГДА СБУ-52, арк. 400). Наприклад, львівська міська боївка СБ планувала проти ночі на 7 листопада 1945 р. знищити кількох радянських офіцерів (ГДА СБУ-47, арк. 20). Переважно це стосувалося вищого керівництва місцевих силових органів. Наприклад, восени 1947 р. СБ намагалася ліквідувати в м. Коломия Станіславської обл. (тепер – Івано-Франківська) начальника міськвідділу МДБ (Міністерства державної безпеки) полковника Захарова (ім'я не встановлено) (ГДА СБУ-3, арк. 14–15), а у Станіславі (тепер – Івано-Франківськ) – командувача 38-ї армії генерал-полковника Кирила Москаленка (Веденєєв, Биструхін, 2006в, с. 92). Інколи для ідентифікації ліквідованої особи боїовики СБ використовували фото, які напередодні операції передавали розвідники. Наприклад, уночі 30 жовтня 1946 р. у м. Підгайці Тернопільської обл. боївка СБ «Міши» у такий спосіб убила старшого оперуповноваженого райвідділу МДБ Ковальова (ім'я не встановлено) (ГДА СБУ-56, арк. 219–220).

Відбувалися поодинокі спроби проводити масові теракти проти партійних чиновників. Розвідник «Марко» за завданням провідника Станіславського окружного проводу ОУН Петра Федюшки («Брюса») і провідника надрайонного проводу Михайла Микитюка («Борзенка») на початку 1948 р. зібрав дані на керівних працівників Станіславського обкому КП(б)У (Комуністичної партії (більшовиків) України). У червні 1948 р. він отримав гранати та вказівки здійснити терористичний акт над партійно-радянськими працівниками під час святкування 7 листопада – Жовтневої революції. Для цього планував мінування трибуни, на якій мали перебувати вищі керівники, а за неможливості виконати задумане – кинути в радянських чиновників

зв'язку гранат. Виконуючи ці вказівки, «Марко» підібрав двох виконавців, але здійснити теракт не було можливості (ГДА СБУ-12, арк. 116).

Виконавців терактів рекомендували вербувати серед добровольців, нерідко невиліковно хворих підпільників (Антонюк, 2012, с. 4–9). Також через його виконання засуджена особа могла себе реабілітувати (Архів-8, арк. 44). Колишній станичний с. Сторонибаби Красненського р-ну Львівської обл. Ярослав Стадник («Заграва») 8 березня 1946 р. писав до місцевої СБ: «Для того, щоб довести Вам мою приналежність до ОУН, дозвольте протягом 3-х днів вбити співробітника районного МГБ Глузда» (ГДА СБУ-50, арк. 60). Таке звернення зробив організаційний референт ОУН у Перемишлі (тепер – Польща) «Спольський»: «Щоб виправдати себе та спокутувати свою ганьбу, зобов'язуюсь вбити генерала чи полковника НКДБ. Зачекаю як вони виходитимуть з будинку та кину гранату. На револьвер надії менше...» (ГДА СБУ-46, арк. 340; ГДА СБУ-51, арк. 146). Інформатор СБ Володимир Пилипчук із с. Нова Мощаниця Мізоцького р-ну Ровенської обл., «спокутуючи провину», мав у липні 1947 р. виконати теракт (Архів-3, арк. 117). Того ж року Револьюційний трибунал окружного проводу ОУН засудив за невиконання наказу кущового провідника ОУН (Старосамбірщина) Івана Затварського до розстрілу. Однак через попередні заслуги покарання замінили на скоєння замаху на співробітника органів МДБ (ГДА СБУ-44, арк. 111).

Шансів врятуватися після виконання завдання було не багато (ГДА СБУ-34, арк. 49). Однак такі випадки траплялися. За наказом референта СБ Ковельської округи ОУН Олександра Нікітіча («Ворона»), ввечері 8 лютого 1945 р. підпільниця Галина Січкарук виконала агентат на начальника Турійського РВ (районного відділу) НКВС Волинської обл. Антона Гаркушу. Після цього успішно перейшла в с. Вербичне-2 та чекала на прибуття боївки ОУН (Антонюк, 2015, с. 257–261). 6 квітня 1946 р. у райцентрі Буданів Тернопільської обл. агенту СБ удалося вбити командира дивізіону 576-го полку 36-ї армії майора Міхневича (ім'я не встановлено) та втекти (ГДА СБУ-55, арк. 168). 9 грудня 1946 р. на вул. Словацького в центрі Перемишля бойовик СБ «Галайда» вистрілив із близької відстані в голову референту УБП (Управління громадської безпеки) Ваньчковському (ім'я не встановлено). Скориставшись панікою у людному місці, він утік (ГДА СБУ-32, арк. 203).

На вул. Красноармійській м. Рогатин 30 березня 1947 р. (о 22:00) невідомий підпільник двома пострілами з пістолета впритул убив начальника Рогатинського РВ МДБ капітана Георгія Аносова. Під час утечі підпільник убив охоронця місцевого підприємства (зробивши три постріли) (ГДА СБУ-11, арк. 255–256). Розшукуючи виконавця, силовики встановили, що злочин скоїв Михайло Довгий (1926 р. н., с. Дички Рогатинського р-ну) (ГДА СБУ-28, арк. 141).

У м. Самбір Дрогобицької обл. (тепер – Львівської) 19 жовтня 1947 р. (о 21:00) впритул невідомі вбили заступника командира 18-го стрілецького полку внутрішніх військ МДБ із господарської частини майора Володимира Анісімова (1912 р. н.). Розшук виконавців акції проводила оперативна група під керівництвом начальника Самбірського МВ (міського відділу) МДБ підполковника Сурніна (ім'я не встановлено) (ДАЛО-2, арк. 53).

На площі м. Добромилів 11 травня 1949 р. (о 22:00) з пістолета підпільники вбили районного військового комісара підполковника І. Бугайова (ГДА СБУ-7, арк. 50). А 5 жовтня 1950 р. (о 20:00) підпільник із пістолета впритул убив заступника начальника Добромилівського РВ МДБ майора Василя Скороделова. Під час слідства силовики

встановили, що цю акцію організував провідник Добромильського районного проводу ОУН Володимир Середоха («Борис»), а провів її оунівець. До речі, вони з'ясували, що «Борис» базувався в с. Соляноватка Добромильського р-ну, саме тому з цього села було репресовано понад 20 місцевих мешканців із-поміж зв'язкових і симпатиків «Бориса» та його охорони. Водночас силовики одержали дані, що виконавцями стали особи, які легально проживали в с. Соляноватка: Степан Галушка (1927 р. н.), водій пожежної команди Міністерства внутрішніх справ (МВС) м. Добромиль, Василь Возний (1928 р. н.), працівник сільзаводу с. Соляноватка, Микола Щерба (1928 р. н.), працівник колгоспу. При обшуку в них вилучили: револьвер («Наган») із сімома патронами й пістолет іноземної марки з десятьма патронами, оунівські листівки та листування. Убивство безпосередньо скоїв Степан Галушка (трьома пострілами у спину) (ГДА СБУ-6, арк. 137–138; ГДА СБУ-43, арк. 116).

Масштаби боротьби, які розгорнулися між СБ та окупаційною владою, яскраво можуть проілюструвати такі приклади: зі січня 1946 р. по липень 1948 р. боївка під керівництвом Романа Різняка («Макомацького») (у Дрогобицькому р-ні) здійснила 23 акції, під час яких було вбито 66 осіб, із них 27 – радянського партійного активу (41 % усіх убитих), 14 військовослужбовців військ МВС–МДБ і радянської армії (31 %), 25 місцевих жителів, окрім цього, здійснено 7 диверсійних актів (ГДА СБУ-40, арк. 49; ГДА СБУ-41, арк. 75; Ільницький, Галів, 2009, с. 20). Переважно страчували безпосередньо чиновника. Лише в надзвичайних випадках покарання застосовували до всієї сім'ї. Наприклад, боївка СБ 2 червня 1946 р. ліквідувала сім'ю голови Дрогобицького райвиконкому Петра Кулика (ГДА СБУ-37, арк. 135; ГДА СБУ-39, арк. 52). Після розформування відділів УПА бойова діяльність СБ зросла в декілька разів, і не дивно, бо саме за рахунок бійців армії поповнювалися структури референтур СБ. Ось чому, на думку начальника Управління НКВС УРСР у Дрогобицькій обл. генерал-майора О. Сабурова (грудень 1945 р.), знешкодження працівників СБ – нагальне завдання, оскільки вони «найінтелегентніші, найспритніші і найбільш фанатичні націоналісти» (Веденєєв, Биструхін, 2007, с. 76).

Один із напрямів підривної діяльності підпільників – мінування адміністративних об'єктів. Зрозуміло, можливості для цього були обмежені. До того ж вони траплялися на початкових етапах протистояння і стали поодиноким явищем. Цікавий випадок трапився на Стрийщині, про який доповідали у НКДБ УРСР Сергієві Савченку. 13 січня 1945 р. (о 6:20) у м. Стрий Дрогобицької обл. вибухнув гараж міської ради, розташований під її приміщенням. Розслідування встановило, що вибух відбувся внаслідок закладання у гаражі 75 кг толу і його підпалу. Відразу після цього затримали підозрюваних у проведенні диверсії – водія міської ради Мечислава Білинського, Володимира Притулу, а також мешканця м. Стрий Степана Лесіва, який був у приміщенні ради до 20:00 12 січня 1945 р. і з невідомих причин пішов ночувати до водія Володимира Притули (ГДА СБУ-36, арк. 15–15 зв.).

У с. Стрілки Старосамбірського р-ну Дрогобицької обл. 19 травня 1945 р. група підпільників підірвала приміщення райкому партії, РВ НКВС і маслозаводу, які перебували на стадії ремонту, будучи зруйнованими в період німецької окупації, і відновлювалися у зв'язку з переміщенням районного центру із с. Спас у с. Стрілки (ГДА СБУ-38, арк. 88).

Резонансний підрив трапився 26 серпня 1947 р. (о 12:45) – у приміщенні МВС райцентру Нижні Устрики (тепер – територія Польщі) Дрогобицької обл. вибухнула міна, яку підклали оунівці (Штендера, Потічний, 1982, с. 456).

Відсутність належних знань і практичного досвіду призводила до загибелі виконавців акцій. Про це також збереглося обмаль інформації. Так, комендант боївки СБ Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Роман Зарицький («Жаркий») (1919 р. н.) під час мінування дороги 10 лютого 1946 р. у с. Тустановичі (тепер – частина м. Борислав Львівської обл.) випадково витягнув запобіжник із гранати. Внаслідок вибуху йому відірвало руку. Оскільки був сильний снігопад, відвезти його до лікаря було неможливо – він помер (Архів-10, арк. 163).

Діяльність міських боївок СБ залежала від регіону й інших обставин (розміру населеного пункту, кількості українців, їхньої національної свідомості, розвитку місцевої мережі ОУН тощо). Найсильнішою вона була в Галичині, особливо у Львові, на теренах Західного Полісся та Закарпаття – доволі слабкою, дещо кращою – на Волині (Антонюк, 2010, с. 113–119). Після реорганізації (листопад 1944 р. – весна 1945 р.) у містах Галичини створили міські організації ОУН із боївками СБ (наприклад, Болехівську, Бориславську, Дрогобицьку, Городенківську, Снятинську, Станиславівську) (ГДА СБУ-8, арк. 224). Одна з них на початку 1945 р. діяла при Львівському міському проводі ОУН і нараховувала 26 осіб. Із них 16 працювали напівлегально на залізничному вокзалі. Інші навчалися у залізничному технікумі або працювали легально: робітниками хлібзаводу, «Укргазбуду», навіть дільничними міліціонерами (ГДА СБУ-47, арк. 26–28). Одна з міських боївок СБ діяла восени 1945 р. у м. Стрий. Шестеро її учасників на чолі зі столяром місцевого заводу Дмитром Іванцівим мешкали легально. На озброєнні кожен мав пістолет і гранату (ГДА СБУ-24, арк. 223–225). Учасниками боївки СБ у м. Борислав були: токар механічної контори буріння та двоє операторів на дев'ятому нафтопромислі. На озброєнні вони також мали пістолети та гранати (ГДА СБУ-42, арк. 349).

На червень 1946 р. лише на території Дрогобицької обл. міські боївки СБ діяли в Самборі, Старому Самборі й самому обласному центрі – Дрогобичі (ДАЛО-1, арк. 50). Остання нараховувала 8–10 учасників під керівництвом Романа Різняка («Макомацького»). Проте того ж року, згідно з наказом Проводу ОУН, міські організації почали ліквідувати. Передовсім це пов'язано з тим, що їх важко було контролювати і перевіряти (там могла з'явитися агентура МДБ), а також міські організації набагато легше було виявити й ліквідувати. Водночас у важливих містах продовжували існувати спецбоївки для проведення акцій над партійно-радянським активом (ГДА СБУ-10, арк. 238). Біля кожного районного та міського центру рекомендували створити спецбоївку, яка мала виконувати різні спецзавдання: індивідуальні акти терору, саботаж, диверсії, пропаганду серед усіх верств і груп населення тощо, тобто поширювати вплив. У боївці могли бути навіть не члени, які добре знали територію і мали бойовий досвід, однак очолювати її мусив тільки член ОУН. Учасники боївки не повинні були знати організаційних таємниць (ГДА СБУ-25, арк. 186).

Із 1947 р. терористична робота СБ у містах посилилася. В «Інструктивній вказівці» від 23 червня того ж року провідника Самбірського надрайону ОУН Дмитра Кмита («Зова») зазначено: «Слід виховувати бойовиків, учити їх методів діяти в міських умовах, оскільки смерть одного партійного хижака й паразита в місті принесе революції більше користі, ніж смерть кількох десятків сталінських найманців на селі» (Веденєєв, Биструхін, 2007, с. 107). Восени 1947 р. окружна СБ створила міську боївку в Коломиї. До її складу входило троє учасників (із них один росіянин) на чолі з художником Управління шосейних доріг Управління МВС Миколою Соколовським («Бідою»)

(1910, уродженець с. Хорошого Петропавлівського р-ну Дніпропетровської обл.) (ГДА СБУ-3, арк. 14–15). Лише 4 травня 1948 р. силовики довідалися, що у м. Коломия під вигаданим прізвиськом Боднар проживав цей активний оунівець. Він здобув вищу освіту, закінчивши факультет живопису Київського художнього інституту. Під час німецької окупації очолював окружний (обласний) провід ОУН мельниківського напрямку на Полтавщині, за це його заарештували німці, проте з Харківської тюрми йому вдалося втекти. Після цього став священником Автокефальної Церкви (ГДА СБУ-9, арк. 14; ГДА СБУ-11, арк. 330). Із приходом радянської адміністрації на Буковину його заарештували (11.1944) і засудили (19.02.1945), але під час конвоювання до Полтави між станціями він зумів утекти і працював на Донбасі художником. Наприкінці квітня 1945 р. його знову заарештували. 16 травня при конвоюванні до Полтави на перегоні між станціями Могилів-Подільський і Жмеринка Вінницької обл., користаючи з неувважності конвоїрів, укотре втік через вікно (ГДА СБУ-9, арк. 24–25). У 1947 р. через свого брата, який працював автоінспектором МВС у м. Коломия, йому вдалося отримати фіктивні документи і влаштуватися художником відділення шосейних доріг МВС. Узимку 1947 р. Боднар скотактував із референтом пропаганди Коломийського надрайонного проводу ОУН Петром Тимосишиним («Юрком»), провідником цього проводу Василем Хомою («Ватсоном») і провідником Коломийського окружного проводу ОУН Григорієм Легким («Борисом») і відтоді почав працювати в підпіллі під псевдо «Біда». Постачав підпіллю зброю, бойові припаси, які купував у військово-службовців Коломийського гарнізону; маючи талант художника, малював антирадянські карикатури та писав аналогічні вірші. За завданням підпілля у листопаді під час поїздки в м. Полтаву по залізничних станціях розкидавав велику кількість антирадянських листівок (ГДА СБУ-9, арк. 16; ГДА СБУ-11, арк. 332). Упродовж 7–9 листопада 1947 р. дорогою до с. Федієвки Решетилівського р-ну Полтавської обл., на ст. Шепетівка Кам'янець-Подільської обл. (тепер – Хмельницької обл.) і до Києва розкидав близько 30 антирадянських листівок (загалом отримав 150 від «Юрка») (ГДА СБУ-9, арк. 67). Водночас М. Соколовський («Біда») створив боївку, до якої залучив двох осіб (один із них – росіянин), та поставив перед ними завдання ліквідувати начальника Коломийського міського відділу МДБ підполковника Захарова, директора педагогічного училища Рязанова (ім'я не встановлено), депутата ВР СРСР Гаврищука (ім'я не встановлено), секретаря міськкому партії Терещенка (ім'я не встановлено). Загалом знищити планували до 20 осіб. Окрім того, провідник Коломийського надрайонного проводу ОУН Василь Хома («Ватсон») до боївки «Біди» підібрав трьох повстанців із сотень УПА: «Чумака», «Потіху» і «Тигра» (ГДА СБУ-9, арк. 15; ГДА СБУ-11, арк. 331, 345, 400, 410–412).

Із підпіллям співпрацював брат Миколи Анатолій Соколовський (1917 р. н., уродженець м. Дніпродзержинська Дніпропетровської обл., мешканець м. Краматорська Сталінської (тепер – Донецької) обл., який, як і брат, здобув вищу освіту, закінчивши сільськогосподарський інститут і Військову академію ім. Сталіна (1946) (ГДА СБУ-9, арк. 77). Після її закінчення отримав звання техника-лейтенанта і був переведений у м. Снятин. Працював на посаді помічника начальника автовідділення 161-ї стрілкової дивізії (пізніше перейменованої на 24-ту механізовану). У квітні 1948 р. відділ кадрів Прикарпатського військового округу скерував його на посаду начальника автомайстерень Чернівецького військово-технічного училища, де він і працював до дня арешту (ГДА СБУ-9, арк. 17, 78; ГДА СБУ-11, арк. 333). Співпраця розпочалася в березні

1948 р. – саме тоді Микола залучив брата, який працював у військовій частині, що дислокувалася в м. Старокосянтинові Кам'янець-Подільської обл. Відбуваючи у службове відрядження, заїхав спочатку в м. Станіслав до матері та сестри, звідти – у Коломию (ГДА СБУ-27, арк. 183). Цікаво, що А. Соколовський був таємним інформатором відділу контррозвідки, мав псевдо «Олександровський», під яким і давав підпіллю інформацію про радянську армію, її структуру, морально-політичний стан солдатів, структуру контррозвідки в частинах тощо (ГДА СБУ-9, арк. 17, 78; ГДА СБУ-11, арк. 333).

Анатолій і Микола мали ще наймолодшого брата – лейтенанта міліції Леоніда Соколовського (1912 р. н.), який працював автоінспектором МВС у Коломиї. Після виявлення співпраці двох старших братів із підпіллям начальник Управління МВС у Станіславській обл. заарештував його в дисциплінарному порядку на 15 діб. На допиті він зізнався у зв'язку з підпіллям, а також у тому, що сприяв братові Миколі влаштуватися на роботу за фіктивними документами, знаючи про переховування від радянської влади (ГДА СБУ-9, арк. 78; ГДА СБУ-11, арк. 334).

Спецоргани серед наближених до М. Соколовського осіб виявили ще кількох, які співпрацювали з підпіллям. Зокрема, чекісти розшукали Володимира Чурсина (1907 р. н., уродженця с. Атамановське Старо-Оскольського р-ну Курської обл., за національністю – росіянина), який працював агентом із постачання лісозаготівельної ділянки № 2 Одеського військового округу. У квітні 1948 р. одержав псевдо «Володимир», пізніше перейшов на нелегальне становище. Після ліквідації референта пропаганди Коломийського окружного проводу ОУН «Юрка» переховувався самостійно і виїхав із дружиною до родичів у Київську обл. Окрім цього, М. Соколовський налагодив контакти з кількома військовослужбовцями Станіславського гарнізону. Серед них – заарештований Володимир Адаменко (1924 р. н., уродженець хут. Родники Кагальницького р-ну Ростовської обл., за національністю – росіянин), колишній командир взводу Управління 4-ї батареї 623-го гаубичного артилерійського полку (ГДА СБУ-9, арк. 20; ГДА СБУ-11, арк. 346). На допитах В. Адаменкові довелося зізнатися, що впродовж лютого–квітня 1948 р. він передав М. Соколовському 2 пістолети ТТ, «Маузер», револьвер системи «Наган», 2 гранати, 300 патронів. Чекісти розшукували для арешту і старшину Михайла Боровка, військовослужбовця одного з танкових полків, що дислокувалися у м. Коломия, який періодично передавав Соколовському зброю і боеприпаси.

Закінчилося слідство по справі керівника надрайонної боївки ОУН у м. Коломия М. Соколовського («Біди») (художник дорожньо-експлуатаційного управління № 885 відділу шосейних доріг МВС) 17 липня 1948 р., а вже 21-го військовий трибунал (ВТ) військ МВС Станіславської обл. засудив його до 25 років виправно-трудових таборів (ВТТ) із конфіскацією майна. Разом із ним засудили за антирадянську діяльність його братів Анатолія (начальника автомайстерень Чернівецького військово-технічного училища) і Леоніда (молодшого лейтенанта, інспектора Державної автомобільної інспекції Управління МВС), дружину Варвару, Василя Обрезківа (завскладу пального ошосдора МВС у м. Коломия), Матвія Маковийчука (ветфельдшера, утримувача конспіративної квартири), Володимира Адаменка (командира взводу управління 4-ї батареї 623-го гаубичного артилерійського полку), Валентина Єршова (лейтенанта Червоної армії) до 25 років ВТТ кожного із конфіскацією майна (ГДА СБУ-11, арк. 397). На судовому засіданні військового трибуналу військ МВС Станіславської обл. повністю підтвердилися викриті у процесі слідства факти сприяння начальника Коломийського МВ МВС підполковника Близнюка (ім'я не встановлено) і начальника

дорожньо-експлуатаційного управління № 885 відділу шосейних доріг МВС старшого лейтенанта Зеленчука (ім'я не встановлено) засудженим особам. На них ВТ військ МВС Станіславської обл. виніс постанову про притягнення їх до кримінальної відповідальності за скоєні злочини (ГДА СБУ-11, арк. 398).

Дещо більше уявлення про діяльність міських боївків дає справа Романа Іваськіва (1927 р. н., м. Стрий, освіта неповна середня (8 кл.), заарештованого 13 вересня 1947 р. Так Р. Іваськів у листопаді 1944 р. вступив до куцця «Зозулі», під псевдо «Шелест» (на озброєнні мав гвинтівку, кулемет і пістолет), у травні 1945 р. перейшов у куцц «Черемшини», де виконував обов'язки стрільця (05.1945–07.1946). Відтак став охоронцем Стрийського районного провідника ОУН Івана Шукатки («Сомка») (07–09.1946), перейшов у спецбоївку «Бея» і «Солов'я» (09.1946–05.1947), а опісля – учасник Стрийської міської боївки СБ (05–09.1947) (керівник – Петро Кохан («Карп'юк»), на озброєнні мав пістолет і 14 патронів до нього, гранату Ф-1, а із січня 1947 р. використовував кулемет Дегтярьова). У вересні 1946 р. у с. Стрільків Стрийського р-ну Р. Іваськів разом із боївкарями «Беєм», «Трибком», «Веселим», «Васильком», «Вороном» брав участь у вбивстві трьох військовослужбовців. 18 листопада 1946 р. із ними пограбував взуттєву фабрику у м. Стрий (забрав багато шкіри та тканини для взуття). У лютому 1947 р. Р. Іваськів разом з іншими побратимами в с. Слобідка Стрийського р-ну вбив працівника МВС молодшого лейтенанта Куриленка (ім'я не встановлено). У лютому 1947 р. у с. Фалиш Стрийського р-ну вони вбили двох інспекторів Стрийського маслозаводу. У березні 1947 р. на хут. Болоня с. Конюхів Стрийського р-ну Р. Іваськів зі «Соловйом» і «Васильком» убив співробітника Управління МДБ Дрогобицької обл. лейтенанта Сорокіна (ім'я не встановлено) та поранив бійця винищувального батальйону Петра Косача. Наприкінці травня 1947 р. брав участь у вбивстві комсорга Бережницького зоотехнічного технікуму та двох його вчителів. 9 червня 1947 р. Іваськів разом із «Карп'юком» і «Вороном» на вул. Лани м. Стрий повісив бійця винищувального батальйону Михайла Шеремету (вийшов із зізнанням та пішов на відверту співпрацю). Романа Іваськіва 10 січня 1948 р. ВТ МВС Дрогобицької обл. засудив за ст. 54-1 «а», 54-8, 54-11 Кримінального кодексу УРСР до 25 років позбавлення волі у ВТТ, із позбавленням політичних прав на 5 років і конфіскацією майна (Архів-9, арк. 37–38, 41, 106–107).

Намагаючись наголосити на можливості підпілля ОУН у містах і неспроможності органів МДБ–МВС захистити своїх прибічників, СБ застосовувала показові вбивства відомих радянських чиновників та діячів, особливо кандидатів у депутати й депутатів вищих рівнів. Так, 28 січня 1947 р. боївка СБ здійснила у Бориславі замах на кандидата в депутати Верховної Ради СРСР, головного інженера тресту «Укрнафтозаводи» Ярослава Середу (ГДА СБУ-45, арк. 6–7; Веденєєв, Биструхін, 2006а, с. 396). Коломийська міська боївка СБ планувала ліквідувати таких осіб: депутата Верховної Ради СРСР Гаврищука, секретаря міському партії Терещенка та директора педагогічного училища Рязанова. Референтура СБ Львівського крайового проводу готувала замах на організатора приєднання греко-католиків до Російської Православної Церкви Гавриїла Костельника (ГДА СБУ-4, арк. 18; ГДА СБУ-33, арк. 178; Сергійчук та ін., 2007, с. 284, 413, 450; Веденєєв, Лисенко, 2016, с. 156–157), незважаючи на загибель виконавця індивідуального теракту – оунівця Василя Паньківа (ГДА СБУ-54, арк. 11). Достеменно невідомо, хто насправді 20 вересня 1948 р. здійснив на нього замах (Мороз, 2011, с. 30–31).

Найбільший резонанс викликало вбивство 24 жовтня 1949 р. у власній квартирі львівського публіциста Ярослава Галана, відомого серією гострих памфлетів проти Греко-Католицької Церкви та підпілля ОУН (ГДА СБУ-14, арк. 217–218; Даниленко, 1972, с. 314). Весною того ж року до провідника Жовківського надрайону Романа Щепанського («Буй-Тура») прибув надрайонний референт СБ Степан Петрушевич («Зет») і запропонував підібрати надійних людей для збору даних про Ярослава Галана. На пропозицію кущового ОУН Івана Гринчишина («Ореста») до операції було залучено студента Іларія Лукашевича. Щодва тижні через батька, греко-католицького священника з с. Сороки, він передавав зібрану інформацію (ГДА СБУ-29, арк. 94). Після закінчення приготувань до квартири Ярослава Галана направили Іларія Лукашевича та бойовика ОУН Фому Чмиля («Ромка»). Останній мав виконати завдання тихо, скориставшись ножом. Однак виконати поставлене завдання їм не вдалося, оскільки в помешканні письменника перебували сторонні люди (ГДА СБУ-17, арк. 278). Дізнавшись про провал операції, референт СБ Рава-Руської округи ОУН «Чорний» наказав замінити виконавця на більш рішучого. Після цього «Буй-Тур» підшукав бойовика Михайла Стахура, який мав необхідний бойовий досвід. За два дні він разом з І. Лукашевичем прибув до квартири Я. Галана (ГДА СБУ-19, арк. 44–46). Двері їм відчинила хатня робітниця Катерина Довгун, яка знала студента в обличчя. Скориставшись зручним моментом, М. Стахур зарубав Я. Галана сокирою (Смолій, 2002, с. 756–757). Після цього зв'язав К. Довгун телефонним дротом і наказав їй сидіти тихо (Веденеев, 2008, с. 385). У шухляді кабінету М. Стахур знайшов дві медалі та орден «Знак пошани», які забрав зі собою (Веденеев, Биструхін, 2007, с. 112–113). За три дні він передав їх «Буй-Туру» як доказ успішно виконаного завдання (ГДА СБУ-19, арк. 47). Доля виконавців теракту над Я. Галаном склалася трагічно. Невдовзі їх схопили органи МДБ. 4 січня 1951 р. на засіданні ВТ Прикарпатського військового округу І. Лукашевича засудили до розстрілу. Покарання М. Стахурові було ще суворішим – за вироком відкритого судового засіданням 15 жовтня 1951 р. його повісили у Львові (Веденеев, Биструхін, 2007, с. 109–114).

Водночас, як і в попередні роки, відбувалися операції есбістів зі звільнення заарештованих підпільників. Так, 10 липня 1951 р. боївка СБ Луки Гринішака («Довбуша») в одностроях офіцерів МДБ проникла до Надвірнянської міжрайонної лікарні Станіславської обл. (Веденеев, Биструхін, 2006b, с. 95). У ній після поранення й ампутації руки перебувала його помічниця Ганна Попович («Ружа»). Унаслідок сутички двох солдатів охорони було вбито, а підпілницю врятовано та переправлено в гори (Веденеев, Биструхін, 2007, с. 105).

Отже, в умовах сучасної російської-української війни й окупації ворогом значної території нашої держави актуалізується потреба не лише ретельного вивчення історії, а й пошуку різних форм боротьби з окупантами та колаборантами. У цьому стане у нагоді подальше вивчення досвіду багаторічного функціонування СБ ОУН, особливо в умовах міста. Зокрема, використання різноманітних форм боротьби (індивідуальні акти терору, саботаж, диверсії, пропаганда серед усіх верств і груп населення тощо) запозичення яких допоможе в боротьбі за звільнення окупованих територій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Антонюк, Я. (2010). Агентура СБ ОУН(б) в містах і містечках Волині та Полісся (1946–1951 рр.). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки, 1*, 113–119.

Антонюк, Я. (2012). Індивідуальний тероризм Служби безпеки ОУН(б) проти співробітників радянських силових органів на території Волині та Полісся (1945–1951). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки, 10*, 4–9.

Антонюк, Я. (2015). Самопожертва та трагедія підпільниці ОУН: Галина Січкарук. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Місто Володимир-Волинський та Побужжя у світовій та українській історії, 54*, 257–261.

Антонюк, Я. (2022). *Спеціальні служби України від найдавніших часів і до сьогодення: у 5 т. (Т. 4: Діяльність Служби безпеки ОУН(б) та спеціальних підрозділів УПА (1940–1955))*. Київ: 7БЦ.

Архів-1: Архів Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим, ф. 5, спр. 22581, т. 1.

Архів-2: Архів Управління Служби безпеки України в Одеській обл., ф. 6, спр. 25307, т. 1.

Архів-3: Архів Управління Служби безпеки України в Рівненській обл., ф. 4, спр. 1716.

Архів-4: Архів Управління Служби безпеки України в Сумській обл., ф. 5, спр. 8468.

Архів-5: Архів Управління Служби безпеки України в Тернопільській обл. (Архів УСБУ ТО), ф. 6, спр. 6980.

Архів-6: Архів УСБУ ТО, ф. 6, спр. 19401.

Архів-7: Архів УСБУ ТО, ф. 7, спр. 15378.

Архів-8: Архів Управління Служби безпеки України у Волинській обл., ф. 5, спр. 4287.

Архів-9: Архів Управління Служби безпеки України у Львівській обл. (Архів УСБУ ЛО), спр. 39712.

Архів-10: Архів УСБУ ЛО, спр. П-20911.

Веденєєв, Д., Биструхін, Г. (2006а). *«Повстанська розвідка діє точно й відважно...»*. *Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки*. Київ: К.І.С.

Веденєєв, Д., Биструхін, Г. (2006б). *Війна у кам'яних джунглях. Міська партизанська війна як феномен збройної боротьби та спеціальної діяльності (1945–2005)*. Київ: Генеза.

Веденєєв, Д., Биструхін, Г. (2006с). *Меч і Тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920–1945*. Київ: Генеза.

Веденєєв, Д., Биструхін, Г. (2007). *Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки*. Київ: К.І.С.

Веденєєв, Д. (2008). *Український фронт в війнах спецслужб: історические очерки*. Київ: К.И.С.

Веденєєв, Д., Лисенко, О. (2016). «Самый образованный священник Западной Украины...» Радянські спецслужби й о. Гавриїл Костельник у 1939–1948 роках. *Сторінки воєнної історії України, 18*, 156–157.

Вовк, О., Галаса, В., Кук, В., Черченко, Ю. (упоряд.). (1995). *Літопис УПА. Нова серія. Т. 1: Видання Головного Командування УПА*. Київ; Торонто: Літопис УПА.

Вовк, О., Павленко, І. (упоряд.). (1999). *Літопис УПА. Нова серія. Т. 2: Волинь і Полісся. УПА та Запілля. 1943–1944*. Київ; Торонто: Літопис УПА.

ГДА СБУ-1: Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 1, оп. 1, спр. 1215.

ГДА СБУ-2: ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 216.

ГДА СБУ-3: ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 850.

ГДА СБУ-4: ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 2664.

ГДА СБУ-5: ГДА СБУ, ф. 2, оп. 1, спр. 2889.

ГДА СБУ-6: ГДА СБУ, ф. 2, оп. 62, спр. 2, т. 1.

ГДА СБУ-7: ГДА СБУ, ф. 2, оп. 92 (1951), спр. 10.

ГДА СБУ-8: ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 55 (1953), спр. 6, т. 1.

ГДА СБУ-9: ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 58 (1953), спр. 12.

ГДА СБУ-10: ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 93 (1953), спр. 1.

ГДА СБУ-11: ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 107 (1954), спр. 2.

ГДА СБУ-12: ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 110 (1954), спр. 2, т. 5.

ГДА СБУ-13: ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 50970, т. 1.

ГДА СБУ-14: ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 67417, т. 2.

ГДА СБУ-15: ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 67815.

ГДА СБУ-16: ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 67825, т. 2.

ГДА СБУ-17: ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 75842, т. 2.

ГДА СБУ-18: ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 33286.

ГДА СБУ-19: ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 67439, т. 1.

ГДА СБУ-20: ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 75897.

ГДА СБУ-21: ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 76057, т. 2.

ГДА СБУ-22: ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 76057, т. 4.

ГДА СБУ-23: ГДА СБУ, ф. 6, оп. 1, спр. 76081.

ГДА СБУ-24: ГДА СБУ, ф. 7, оп. 1, спр. 4, т. 2.

ГДА СБУ-25: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 3.

ГДА СБУ-26: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 23.

ГДА СБУ-27: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 25.

ГДА СБУ-28: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 56.

ГДА СБУ-29: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 93.

ГДА СБУ-30: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 22.

ГДА СБУ-31: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 84.

ГДА СБУ-32: ГДА СБУ, ф. 13, спр. 398, т. 8.

ГДА СБУ-33: ГДА СБУ, ф. 65, оп. 1, спр. С-7447, т. 2.

ГДА СБУ-34: ГДА СБУ, ф. 65, оп. 1., спр. С-7970.

ГДА СБУ-35: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 33.

ГДА СБУ-36: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 42.

ГДА СБУ-37: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 54.

ГДА СБУ-38: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 88.

ГДА СБУ-39: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 94.

ГДА СБУ-40: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 181.

ГДА СБУ-41: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 182.

ГДА СБУ-42: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 185.

ГДА СБУ-43: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 234.

ГДА СБУ-44: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 242.

ГДА СБУ-45: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 6, спр. 287.

ГДА СБУ-46: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 99.

ГДА СБУ-47: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 102.

ГДА СБУ-48: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 114.

ГДА СБУ-49: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 147.

ГДА СБУ-50: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 162.

ГДА СБУ-51: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 177.

ГДА СБУ-52: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 192.

ГДА СБУ-53: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 211.

ГДА СБУ-54: ГДА СБУ, ф. 71, оп. 9, спр. 214.

ГДА СБУ-55: ГДА СБУ, ф. 73, оп. 1, спр. 382.

ГДА СБУ-56: ГДА СБУ, ф. 73, оп. 1, спр. 44.

ГДА СБУ-57: ГДА СБУ, ф. 73, оп. 1, спр. 99.

Даниленко, С. (1972). *Дорогою ганьби і зради*. Київ: Наукова думка.

ДАВО: Державний архів Волинської обл., ф. 1, оп. 2, спр. 28.

ДАЛО-1: Державний архів Львівської обл. (Держархів Львівської обл.), ф. 5001, оп. 7, спр. 221, арк. 50.

ДАЛО-2: Держархів Львівської обл., ф. 5001, оп. 8, спр. 262.

ДАРО-1: Державний архів Рівненської обл. (Держархів Рівненської обл.), ф. Р-30, оп. 2, спр. 16.

ДАРО-2: Держархів Рівненської обл., ф. Р-30, оп. 2, спр. 22.

Ільницький, В., Галів, М. (упоряд.). (2009). *Діяльність Служби безпеки ОУН на Дрогобиччині: документи і матеріали (1944–1951)*. Дрогобич: ПП «Швидкодрук», 1.

Ільницький, В. (2009). *Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.)*. Дрогобич: Вимір.

Ільницький, В. (2016). *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)*. Дрогобич: Посвіт.

Кентій, А. (1998). *Нариси історії Організації українських націоналістів (1920–1941 рр.)*. Київ.

Кентій, А. (1999а). *Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.)*. Київ.

Кентій, А. (1999б). *Нариси історії Організації українських націоналістів в 1941–1942 рр.* Київ.

Киричук, Ю. (2003). *Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика*. Львів: Добра справа.

Ковальчук, В. (2006). *Діяльність ОУН(б) і Запілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941–1944 рр.)*. Львів; Торонто: Літопис УПА.

Лисенко, О., Патриляк, І. (упоряд.). (2003). *Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр.* Київ: НАН України, Інститут історії України.

Мороз, В. (2011). *Зиновій Тершаковець – «Федір»*. Торонто; Львів: Літопис УПА.

Патриляк, І. (2012). *«Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.)*. Львів: Часопис.

Романюк, М. (2016). *Золочівська округа ОУН у національно-визвольному русі (1937–1953)*. Львів.

Сергійчук, В., Кокін С., Сердюк, Н., Сердюк, С. (упоряд.). (2007). *Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950)*. Київ: ПП Сергійчук М. І., 1.

Смирнов, А. (2018). Архіпастирська діяльність єпископа Володимир-Волинського Мануїла Тарнавського в роки німецької окупації України. *Гілея*, 136, 65–68.

Смолій, В. А. (відп. ред.). (2002). *Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст. Історичні нариси*. Київ: Наукова думка.

Спогади Миколи Самійленка (1917–2001) – члена ОУН «Лисого» та бійця УПА «Колеси». (2018, 12 листопада). *Націоналістичний портал*. <http://ukrnationalism.com/history/3480-spohady-mykoly-samiilenka-19172001-chlena-oun-lysoho-ta-biitsia-upa-kolesy.html>

Стецюк, Г. (1988). *Непоставлений пам'ятник (Спогади)*. Вінніпег: Інститут дослідів Волині.

Штендера, Є., Потічний, П. (упоряд.). (1982). *Літопис Української повстанської армії. Т. 9: Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 2: 1946–1948*. Торонто: Літопис УПА.

Щур, Ю. (2006). *Діяльність підпілля Організації Українських Націоналістів на території Мелітопольського району Запорізької області. Український визвольний рух*, 8, 153–163.

Щур, Ю. (2018). *ОУН на території Запорізької області. 1940–1945. Документи і матеріали*. Торонто; Львів: Літопис УПА.

REFERENCES

Antoniuk, Ya. (2010). Ahentura SB OUN(b) v mistakh i mistechkakh Volyni ta Polissia (1946–1951 rr.). *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky*, 1, 113–119 (in Ukrainian).

Antoniuk, Ya. (2012). Indyvidualnyi teroryzm Sluzhby bezpeky OUN(b) proty spivrobotnykiv radianskykh sylovykh orhaniv na terytorii Volyni ta Polissia (1945–1951). *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 10, 4–9 (in Ukrainian).

Antoniuk, Ya. (2015). Samopozhertva ta trahediia pidpilnyts OUN: Halyna Sichkaruk. *Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Misto Volodymyr-Volynskiy ta Pobuzhzhia u svitovii ta ukrainskii istorii*, 54, 257–261 (in Ukrainian).

Antoniuk, Ya. (2022). *Spetsialni sluzhby Ukrainy vid naidavnishykh chasiv i do sohodennia: y 5 t. (T. 4: Diialnist Sluzhby bezpeky OUN (b) ta spetsialnykh pidrozdiliv UPA (1940–1955))*. Kyiv: 7BTs (in Ukrainian).

Arkhiv Holovnoho upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Avtonomnii Respublitsi Krym, f. 5, spr. 22581, t. 1 (in Ukrainian).

Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Odeskii obl., f. 6, spr. 25307, t. 1 (in Ukrainian).

Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Rivnenskii obl., f. 4, spr. 1716 (in Ukrainian).

Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Sumskii obl., f. 5, spr. 8468 (in Ukrainian).

Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Ternopilskii obl. (Arkhiv USBU TO), f. 6, spr. 6980 (in Ukrainian).

Arkhiv USBU TO, f. 6, spr. 19401 (in Ukrainian).

Arkhiv USBU TO, f. 7, spr. 15378 (in Ukrainian).

Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Volynskii obl., f. 5, spr. 4287 (in Ukrainian).

Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Lvivskii obl. (Arkhiv USBU LO), spr. 39712 (in Ukrainian).

Arkhiv USBU LO, spr. P-20911 (in Ukrainian).

Viedienieiev, D., Bystrukhin, H. (2006a). «*Povstanska rozvidka diie tochno y vidvazhno...*». *Dokumentalna spadshchyna pidrozdiliv spetsialnogo pryznachennia Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv ta Ukrainskoi povstanskoï armii. 1940–1950-ti roky*. Kyiv: K.I.S. (in Ukrainian).

Viedienieiev, D., Bystrukhin, H. (2006b). *Viina u kamianyykh dzhunhliakh. Miska partyzanska viina yak fenomen zbroinoï borotby ta spetsialnoi diïalnosti (1945–2005)*. Kyiv: Heneza (in Ukrainian).

Viedienieiev, D., Bystrukhin, H. (2006c). *Mech i Tryzub. Rozvidka i kontrrozvidka rukhu ukrainskykh natsionalistiv ta UPA. 1920–1945*. Kyiv: Heneza (in Ukrainian).

Viedienieiev, D., Bystrukhin, H. (2007). *Dvobii bez kompromisiv. Protyborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii. 1945–1980-ti roky*. Kyiv: K.I.S. (in Ukrainian).

Vedeneev, D. (2008). *Ukrainskii front v voïnakh spetssluzhb: istoricheskie ocherki*. Kiev: K.I.S. (in Russian).

Viedienieiev, D., Lysenko, O. (2016). «*Samii obrazovaniï svyashchennik Zapadnoi Ukraini...*». *Radianski spetssluzhby y o. Havryil Kostelnyk u 1939–1948 rokakh. Storinky voïennoi istorii Ukrainy, 18*, 156–157 (in Ukrainian, in Russian).

Vovk, O., Halasa, V., Kuk, V., Cherchenko, Yu. (Comps.). (1995). *Litopys UPA. Nova seriia. T. 1: Vydannia Holovnoho Komanduvannia UPA*. Kyiv; Toronto: Litopys UPA (in Ukrainian).

Vovk, O., Pavlenko, I. (Comps.). (1999). *Litopys UPA. Nova seriia. T. 2: Volyn i Polissia. UPA ta Zapillia. 1943–1944*. Kyiv; Toronto: Litopys UPA (in Ukrainian).

Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (HDA SBU), f. 1, op. 1, spr. 1215 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2, op. 1, spr. 216 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2, op. 1, spr. 850 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2, op. 1, spr. 2664 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2, op. 1, spr. 2889 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2, op. 62, spr. 2, t. 1 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2, op. 92 (1951), spr. 10 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2-N, op. 55 (1953), spr. 6, t. 1 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2-N, op. 58 (1953), spr. 12 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2-N, op. 93 (1953), spr. 1 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2-N, op. 107 (1954), spr. 2 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 2-N, op. 110 (1954), spr. 2, t. 5 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 5, op. 1, spr. 50970, t. 1 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 5, op. 1, spr. 67417, t. 2 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 5, op. 1, spr. 67815 (in Ukrainian).

HDA SBU, f. 5, op. 1, spr. 67825, t. 2 (in Ukrainian).

- HDA SBU, f. 5, op. 1, spr. 75842, t. 2 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 33286 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 67439, t. 1 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 75897 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 76057, t. 2 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 76057, t. 4 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 6, op. 1, spr. 76081 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 7, op. 1, spr. 4, t. 2 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 372, t. 3 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 372, t. 23 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 372, t. 25 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 372, t. 56 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 372, t. 93 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 376, t. 22 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 376, t. 84 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 13, spr. 398, t. 8 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 65, op. 1, spr. S-7447, t. 2 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 65, op. 1, spr. S-7970 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 33 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 42 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 54 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 88 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 94 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 181 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 182 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 185 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 234 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 242 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 6, spr. 287 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 99 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 102 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 114 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 147 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 162 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 177 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 192 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 211 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 71, op. 9, spr. 214 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 73, op. 1, spr. 382 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 73, op. 1, spr. 44 (in Ukrainian).
HDA SBU, f. 73, op. 1, spr. 99 (in Ukrainian).
Danylenko, S. (1972). *Dorohoju hanby i zrady*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
Derzhavnyi arkhiv Volynskoi obl., f. 1, op. 2, spr. 28 (in Ukrainian).
Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi obl. (Derzharkhiv Lvivskoi obl.), f. 5001, op. 7, spr. 221, ark. 50 (in Ukrainian).
Derzharkhiv Lvivskoi obl., f. 5001, op. 8, spr. 262 (in Ukrainian).

- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï obl. (Derzharkhiv Rivnenskoï obl.), f. R-30, op. 2, spr. 16 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Rivnenskoï obl., f. R-30, op. 2, spr. 22 (in Ukrainian).
- Ilnytskyi, V., Haliv, M. (Comps.). (2009). *Diialnist Sluzhby bezpeky OUN na Drohobychchyni: dokumenty i materialy (1944–1951)*. Drohobych: PP «Shvydkodruk», 1 (in Ukrainian).
- Ilnytskyi, V. (2009). *Drohobyt'ska okruha OUN: struktura i kerivnyi sklad (1945–1952 rr.)*. Drohobych: Vymir (in Ukrainian).
- Ilnytskyi, V. (2016). *Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945–1954)*. Drohobych: Posvit (in Ukrainian).
- Kentii, A. (1998). *Narysy istorii Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv (1920–1941 rr.)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Kentii, A. (1999). *Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946–1956 rr.)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Kentii, A. (1999). *Narysy istorii Orhanizatsii ukrainskykh natsionalistiv v 1941–1942 rr.* Kyiv (in Ukrainian).
- Kyrychuk, Yu. (2003). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka*. Lviv: Dobra sprava (in Ukrainian).
- Kovalchuk, V. (2006). *Diialnist OUN(b) i Zapillia UPA na Volyni y pivdennomu Polissi (1941–1944 rr.)*. Lviv; Toronto: Litopys UPA (in Ukrainian).
- Lysenko, O., Patryliak, I. (Comps.). (2003). *Materialy ta dokumenty Sluzhby bezpeky OUN(B) u 1940-kh rr.* Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy (in Ukrainian).
- Moroz, V. (2011). *Zynovii Tereshakovets – «Fedir»*. Toronto; Lviv: Litopys UPA (in Ukrainian).
- Patryliak, I. (2012). *«Vstan i borys! Slukhai i vir...»: ukrainske natsionalistychne pidpillia ta povstanskyi rukh (1939–1960 rr.)*. Lviv: Chasopys (in Ukrainian).
- Romaniuk, M. (2016). *Zolochiv'ska okruha OUN u natsionalno-vyzvolnomu rusi (1937–1953)*. Lviv (in Ukrainian).
- Serhiichuk, V., Kokin S., Serdiuk, N., Serdiuk, S. (Comps.). (2007). *Roman Shukhevych u dokumentakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1940–1950)*. Kyiv: PP Serhiichuk M.I., 1 (in Ukrainian).
- Smyrnov, A. (2018). Arkhipastyr'ska diialnist yepyskopa Volodymyr-Volynskoho Manuila Tarnavskoho v roky nimetskoï okupatsii Ukrainy. *Hileia*, 136, 65–68 (in Ukrainian).
- Smolii, V. A. (Ed.). (2002). *Politychnyi teror i teroryzm v Ukrainy. XIX–XX st. Istorychni narysy*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Spohady Mykoly Samiilenka (1917–2001) – chlena OUN «Lysoho» ta biitsia UPA «Kolesy». (2018, Lystopad 12). *Natsionalistychnyi portal*. <http://ukrnationalism.com/history/3480-spohady-mykoly-samiilenka-19172001-chlena-oun-lysoho-ta-biitsia-upa-kolesy.html> (in Ukrainian).
- Stetsiuk, H. (1988). *Nepostavlenyi pamiatnyk (Spohady)*. Vinnipeh: Instytut doslidiv Volyni (in Ukrainian).
- Shtendera, Ye., Potichnyi, P. (Comps.). (1982). *Litopys Ukrainskoï povstanskoï armii. T. 9: Ukrainska Holovna Vyzvolna Rada. Dokumenty, ofitsiini publikatsii, materiialy. Kn. 2: 1946–1948*. Toronto: Litopys UPA (in Ukrainian).

Shchur, Yu. (2006). Diialnist pidpillia Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv na terytorii Melitopolskoho raionu Zaporizkoi oblasti. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 8, 153–163 (in Ukrainian).

Shchur, Yu. (2018). *OUN na terytorii Zaporizkoi oblasti. 1940–1945. Dokumenty i materialy*. Toronto; Lviv: Litopys UPA (in Ukrainian).

Vasyl ILNYTSKYI

*Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History), Professor
Head of the Department of Ukraine's History and Law
I. Franko Drohobych State Pedagogical University
Associate Professor of the Department of Mobilization
Organizational, Staffing, Human Resources and Defense Planning
National Academy of Land Forces named after Petro Sahaidachnyi
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>
ResearcherID: H-4431-2017 (<http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>)
Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>
e-mail: vilnickiy@gmail.com*

Yaroslav ANTONIUK

*Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History)
Research Fellow Sectoral State Archive of Security of Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9419-5990>
e-mail: historyvolyn@gmail.com*

**URBAN FIGHTERS OF THE OUN SECURITY SERVICE (1941–1951):
CREATION AND ACTIVITY**

On the basis of unknown and little-known materials, the peculiarities of the functioning of the urban armed forces of the SB have been revealed. It has been established that in many areas covered by the OUN network, the first began to be created in the fall of 1941 as a means of force against local wires against German and Soviet agents. The main tasks that were set before them in the first years of activity (reconnaissance, occasionally sabotage and terrorist operations) are highlighted. It was noted that with the approach of the front and in the conditions of the Soviet reality, the actions of the SB in the cities became more active, and the tasks expanded.

Separately, attention is focused on one of the most important directions of the combat work of the SB in cities - the liquidation of Soviet assets. Isolated attempts to carry out mass terrorist attacks against party officials and detonation of administrative facilities are presented. The peculiarities of the preparation and implementation of the main armed actions (selection of executors, stages of preparation, direct execution) are revealed. Concrete examples show the effectiveness of such armed forces. At the same time, the activities of each of them became a practical demonstration of the inability of the MGB–MIA to protect their supporters. Territorial features of the functioning of the SB urban militias are shown (the size of the settlement, the number of Ukrainians, their national consciousness, the development of the local OUN network, etc.).

It was found out that in 1946, the urban organizations of the OUN began to be liquidated, although the combat work of the SB itself intensified, and in important cities special combat units continued to exist for actions. Emphasis is placed on the practical importance of studying this issue in the context of the modern Russian-Ukrainian war and the enemy's occupation of a significant territory of Ukraine in order to find different forms of struggle against the occupiers and collaborators.

Keywords: OUN, SB, urban fighters, Western Ukraine.